

Over de werkwoorden *zitten*, *liggen* en *staan*

Waarom het bord op tafel staat, maar op de grond ligt

In het Nederlands zeggen we dat borden op tafel stáán. Maar waarom líggen ze eigenlijk niet, zoals vorken? En waarom zít er dan weer water in je glas? Over drie bijzondere werkwoorden in het Nederlands.

✍ Fieke Van der Gucht 🧠 Olivier Heiligers

Beeld je dit alledaagse tafereel in: op een gedekte tafel *staan* borden, daar *liggen* servetten bovenop. Naast de borden *ligt* bestek, en er *staan* glazen. Op tafel *staat* een fles waarin water *zit*. Op het tapijt onder de tafel *ligt* niet alleen een kat, maar ook een gebroken bord. Op de achtergrond, ten slotte, *staat* een boekenkast waarin sommige boeken *staan* en andere *liggen*.

Moedertaalsprekers staan bij een dergelijke beschrijving nauwelijks stil bij het gebruik van *zitten*, *staan* en *liggen*. Of mensen die Nederlands leren dat gemak delen of niet, hangt af van hun eigen talige achtergrond. Sprekers van Germaanse talen als Duits, Noors en Zweeds, die vergelijkbare werkwoorden kennen, nemen deze taalhorde makkelijk. Maar als je moedertaal verder af staat van het Nederlands, is het een vrij hopeloze zaak. Neem nu Belgen die het Frans als moedertaal hebben.

Het boek is in de kast

In België leren Franstaligen en Nederlandstaligen elkaars taal vanaf de lagere school. Voor taalkundigen is dat een gedroomde kans om bijzonderheden van beide landstalen

bloot te leggen. In het Frans volstaat het bijvoorbeeld om alleen maar aan te geven waar iets of iemand zich bevindt. Daarvoor gebruiken Franstaligen het neutrale werkwoord *être* ('zijn'), in combinatie met een voorzetsel: 'Le chat est sous la table' ('De kat is onder de tafel'), 'Le livre est dans l'armoire' ('Het boek is in de kast').

Het Nederlands verplicht je preciezer te zijn. De werkwoorden *zitten*, *liggen* en *staan* geven niet alleen een positie aan (waar iets of iemand is), maar ook de oriëntatie (hoe iets of iemand in de ruimte gepositioneerd is). Een boek kan niet in de kast *zijn*, zoals Franstaligen in het Nederlands vaak zeggen – het kan er wel *liggen* of *staan*, en er in sommige gevallen ook *zitten*. Ga daar maar eens aan staan!

Gemakkelijk te doorgronden

Bij mensen is de betekenis van *staan*, *liggen* en *zitten* het gemakkelijkst te doorgronden. Die verwijst naar de drie basishoudingen die het menselijk lichaam kan aannemen. Een *staand* persoon heeft een verticaal oriëntatie met een klein steunvlak (de voeten), waarbij de nadruk ligt op de lengte en het feit dat de persoon die positie aanhoudt met

een eigen inspanning. Wie *ligt* daarentegen, bevindt zich in horizontale positie en komt voor een groot deel met de ondergrond in contact: de rug, de buik of de zij bijvoorbeeld. Bovendien vergt liggen weinig inspanning.

Zitten neemt een tussenpositie in. De oriëntatie van het lichaam is noch uitgesproken verticaal, noch uitgesproken horizontaal, maar het lichaam raakt behalve met (of zelfs in plaats van) de voeten, ook met andere lichaamsdelen (zoals het zitvlak) een steunvlak.

Zitten vogels in de boom?

Ook bij dieren verwijzen de positiewerkwoorden in de eerste plaats naar hun lichaamshouding. Een kat die *ligt*, is horizontaal uitgestrekt; als ze *staat*, doet ze dat op vier poten; als ze *zit*, heeft ze de achterpoten gebogen en het ‘achterwerk’ dicht tegen het steunvlak aan.

Valt dat onderscheid bij viervoeters doorgaans duidelijk te maken, bij vogels ligt het ingewikkelder. Hoewel vogels, net als mensen, op twee ‘pootjes’ steunen, zeggen we meestal niet dat ze *staan*, wel dat ze op het terras of op de boomtak *zitten*. Vermoedelijk komt dat doordat hun houding, met het achterste deel van hun lijfje dicht tegen de grond aan, doet denken aan hurkende mensen – een houding die als *zitten* wordt beschouwd. Langgerekte vogels als flamingo’s en struisvogels *staan* dan weer wel. Hun opvallend verticale oriëntatie in de ruimte geeft daarvoor de doorslag.

Boeken en servetten

Voor wie Nederlands leert, wordt het pas echt verwarrend wanneer de ‘positiewerkwoorden’ op voorwerpen worden

*Er kan een foutje in de tekst
‘staan’, maar er kan er ook
een in ‘zitten’.*

toegepast. Objecten hebben geen lichaam en nemen uit zichzelf geen houdingen aan, maar worden in het Nederlands toch systematisch beschreven met *zitten*, *liggen* en *staan*.

Een boek bijvoorbeeld heeft niet echt één uitgesproken draagvlak. Als het steunt op zijn smalste kant en dus voornamelijk verticaal is georiënteerd, dan zal *staan* worden gebruikt. *Liggen* is dan weer gepast als het boek horizontaal is uitgestrekt, bijvoorbeeld wanneer het open op tafel ligt of wanneer het op de voor- of achterkant rust. Je zou dus kunnen zeggen dat wat hoger is dan breed *staat* en dat wat breder is dan hoog *ligt*. In die zin is het ook logisch dat servetten en bestek, met nauwelijks dikte, op tafel *liggen*.

In stukken liggen

Met die regels zou je echter verwachten dat borden, toch ook breder dan ze hoog zijn, op tafel *liggen*. Alleen zeggen we in het Nederlands dat borden op tafel *staan*. Dat heeft alles te maken met de functie van een bord: dat wordt niet zozeer opgevat als een willekeurige platte schijf, maar als een gebruiksvoorwerp met een duidelijke boven- en onderzijde. Op de bovenkant schep je eten, de onderkant rust op tafel.

Hoewel een bord zich, fysiek beschouwd, ‘uitstrekt over een horizontale as’, is het vanuit functioneel oogpunt verticaal georiënteerd. En die functioneel verticale dominantie vraagt om *staan*. En zegt iemand toch dat het bord op de grond *ligt*? Dan is het niet ‘in functie’ – bijvoorbeeld omdat het in stukken gevallen is.

En waarom kun je vragen of er nog flessen water in de koelbox *zitten*, terwijl die in daar in werkelijkheid *staan* of *liggen*? Dat komt doordat je ermee benadrukt dat ze zich bevinden in iets anders. Daarom zeg je ook dat er water in de fles *zit*: de fles omhult de vloeistof.

Niet zien zitten

Nóg lastiger is het dat *zitten*, *liggen* en *staan* ook veel figuurlijke uitbreidingen kennen in het Nederlands. Zo kan er een foutje in de tekst zijn blijven *staan* – en dan worden de letters als het ware opgevat als staande op een horizontale lijn, al kan er net zo goed nog eentje in de tekst *zitten*. In dat geval lijkt de spreker te suggereren dat de fout omhuld wordt door de rest van de tekst. Maar foutjes die in een tekst *liggen*? Dat kan dan weer niet! Kun je het niet-moedertaalsprekers kwalijk nemen dat ze die hele drieliding niet zien zitten? ■

